

Geliş Tarihi: 20.01.2021 Kabul Tarihi: 19.04.2021 Entry Date: 20.01.2021 Accepted: 19.04.2021

Bu makaleyi alıntalamak için/ To cite: KARAKAŞ, Rezan (2021). “Doğanın ve İnsanın Dirilişinin Simgesi: Yumurta”, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.6, s. 31-51.

DOĞANIN VE İNSANIN DİRİLİŞİNİN SİMGESİ: YUMURTA

The Symbol of Resurrection of the Nature and Human: The Egg

Rezan KARAKAŞ*

Öz

Bu çalışmada yumurtanın Türk halk kültüründe muhtelif inanış ve ritüellerdeki anlamı ile bu kapsamda üstlendiği işlevler tespit edilmiştir. Gözlem, görüşme ve doküman analizi yöntemleriyle elde edilen verilerin terkip, tasnif ve yorumundan oluşan bu çalışmayla yumurtanın Türk ve dünya mitlerindeki görünüşleri ve günümüz Türk halklarının geleneksel uygulamalarındaki izleri de irdelenmiştir. Bunlar arasında halk hekimliği, kutsal mekân ziyaretleri, bereket törenleri, özel günler ve halk inanışları gibi kültürel zeminler ön plana çıkmıştır. Yumurta, mitik zamanlardan günümüze fiziksel yapısı ve içerik özellikleri sayesinde -tanrısal olandan sıradan insana kadar- birçok anlatıda ve gündelik yaşamda yerini korumuştur.

Türk halk kültüründe halk hekimliği pratiklerinde, kutsal mekân ziyaretlerinde gerçekleştirilen ritüellerde, bereket törenlerinde; Nevruz, Hıdırellez gibi bahar bayramlarında; büyü, nazar ve fal gibi halk inanışlarında yumurtanın gerek görünüşünden gerekse içeriğinden ilham alınmakta ve ondan azami ölçüde istifade edilmektedir. Belirli hedeflere ulaşmak için yapılan tüm ritüellerde yumurtanın “üretkenlik” ve “yenilenme” ile olan ilişkisinin altı çizilmekte, kökleri mitik zamanlara uzanan kutsal öykülere doğru yola çıkılmaktadır. Bu yüzden yumurtanın dâhil olduğu tüm ritüeller, ilkel dönem mitlerinin modern zamanlardaki bir tür temsili olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Yumurta, Halk Hekimliği, Kutsal Mekân, Özel Günler, Halk İnanışı, Üretkenlik, Yenilenme.

Abstract

In this study, the meaning of the egg in various beliefs and rituals in Turkish folk culture and the functions it has undertaken in this context have been determined. In this study, which consists of the composition, classification and interpretation of the data obtained through observation, interview and document analysis, the aspects of the egg in Turkish and world myths and its signs in today's Turkish peoples traditional practices have also been scrutinized. Among these, such cultural dimensions as folk medicine, holy place visits, fertility ceremonies,

* Prof. Dr., Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, rezankarakas@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-9138-3825.

special days and folk beliefs are remarkable. Thanks to its physical structure and content features the egg has preserved its place in many narratives and daily life-from the divine to the ordinary people- since mythical times.

Both the appearance and the content of the egg are inspired and exploited to the maximum extent in Turkish folk culture, in folk medicine practices, in rituals during sacred site visits, in fertility ceremonies, on spring festivals such as Nowruz and Hidirellez, in folk beliefs such as magic, evil eye and fortune telling. The relationship of the egg with “fertility” and “renewal” is highlighted in all rituals that are practiced to achieve certain goals and it is set out towards sacred stories whose roots go back to mythical times. Therefore, all the rituals in which the egg is involved can be regarded as a kind of representation of primitive myths in modern times.

Keywords: Egg, Folk Medicine, Sacred Place, Special Days, Folk Belief, Fertility, Resurrection

Giriş

Kırılğan ve incecik kabuğunun altında yaşamın tüm enerjisini, aslında hayatın kendisini gizleyen yumurta, bireyin hem kendisiyle hem de doğayla ilgili beklentilerini karşılayan özel bir varlıktır. İnsanoğlunun yaşamaya, çoğalmaya yönelik arzuları; mükemmelliğin bir örneğini teşkil eden bu oval küre yapıyla zuhur eder. Bu sebepten mitolojiden günümüze yumurta, pürüzsüz ve oval yapısıyla sözlü ve yazılı kültürde geniş bir şekilde yer almıştır.

Mitlerde dünyanın, bazı tanrıların, yarı tanrıların, destan kahramanlarının veya şamanların doğum hikâyeleri anlatılırken yumurtadan yola çıkılır. “Taocu geleneklere göre, ‘soluklar’ başlangıçta birbirine karışmıştı ve bir yumurtayı, Büyük-Bir’i oluşturuyorlardı, bundan da Gök ve Yer ayrılmıştı” (Eliade, 2001: 111).

Tibetli büyük aileler ve sülalelerin öyküsü, kozmosun bir yumurtadan nasıl dünyaya geldiğini anımsatmakla başlar. “Beş temel ögenin özünden büyük bir yumurta çıktı (...). Bu yumurtanın sarısından da on sekiz yumurta çıktı. Bu on sekiz yumurtanın arasından ortadaki yumurta, bir deniz kabuklusunun yumurtası öbürlerinden ayrıldı. Sonra bu yumurtanın üyeleri çıktı, ardından beş duyusu oluştu, tümü de kusursuzdu; daha sonra yumurta öylesine eşsiz güzellikte bir delikanlı hâline geldi ki, sanki bir dileği (yid la smon) yerine getiriyor gibiydi. İşte bu nedenle de ona Kral Ye-smon adı verildi. Karısı Çu-İşag bir oğlan doğurdu, çocuk büyüyle biçim değiştirebilme yeteneğine sahipti: Dbang İdan. Soyağacı, değişik klan ve sülalelerin kökenini anlatarak böylece sürüp gider (Eliade, 2001: 37).

“Kozmik yumurtanın kabuğu, uzayın dünya çerçevesidir, içindeki bereketli tohum gücüyle doğanın tükenmez yaşam dinamizmini örnekler” (Campbell, 2010: 308). Kalevala Destanı’nın giriş bölümünde efsanevi bir kuş, bakirenin dizini görür; yuvasını oraya yapar; yumurtalarını bırakır. Yumurtalar kırılır, denize dökülür; parçalarından gökyüzü, güneş, ay ve bulutlar meydana gelir (Obuz: 1965). Hint mitolojisinde yedi kat gök ve yedi kat yer, kozmik yumurtadan doğar (Hançerlioğlu, 2010: 565). Yine bu kültürde kuş ve insan karışımı bir yaratık olan garudalar, büyü ile yaratılan yumurtadan çıkmışlardır (Eliade, 2001: 42).

Vietnam mitolojisinde yer alan bir efsanede “su yılanı” ile insanoğlu arasındaki bir macera anlatılır: “Çocuğu olmayan yaşlı bir çift, iki yumurta bulur, bunlardan iki yılan çıkar. Bunları kendi çocuklarıymış gibi büyütürler. Ancak yılanlar büyüyünce suda yaşamak için dönerler. Yılanların babası, bu yaşlı çifti ödüllendirmek için istedikleri kadar gümüşü mucizevi biçimde verir. Bu iki yılan, iki köyün iyilikçi cinleri olmuştur” (Bonney, 1981: 629).

Türk mitolojisinde yumurtanın yer aldığı inanış ve anlatılara rastlanır. Yakut Türkleri, iyi şamanların yeryüzüne bir kartal tarafından getirildiğine inanırlardı. Onlara göre şaman olacak çocuk, henüz doğmadan ruhu, bir kartal tarafından yutulurdu. Kartal, ormanlık bir alana gelerek kırmızı çam, gürgen veya kayın ağacının dalına yumurta bırakmış. Bir süre ağaç üzerinde kalan yumurtadan bir çocuk çıkar ve ağacın altındaki beşiğe düşer ve orada büyümüş. İyi şamanlar; kırmızı çam üzerindeki yumurtadan, kötü şamanlar ise gürgen ağacındaki yumurtadan dünyaya gelirmiş (Ögel, 2003: 595-596). Bir diğer mitik anlatıya göre Samruk kuşu, her yıl Bayterek adlı yaşam ağacının tepesine altın bir yumurta bırakır. Ancak ağacın kökleri arasında yaşayan ejderha, yukarı tırmanarak bu yumurtayı yer. Yer altı krallığına ulaşan Kazak halk kahramanı Er Töştik, bu ejderhayı öldürür. Er Töştik, bu kuşun yardımıyla yer üstüne çıkar (URL1, URL2). Kırgız destanlarında Alp Kara Kuş’un yumurtalarından çıkan yavruları ile karşılaşan destan kahramanı, erginlenmesini bu suretle gerçekleştirir (Çelik, 2020: 140). Kaşgarlı’nın anlattığı bir mitte Kerkes kuşunun yumurtası, Barakların kökeni olarak geçer (Ögel, 2003:191).

İçerik ve biçim özellikleri ile evrensel bir kült olan yumurta, tarım ayinlerinde önemli bir yere sahiptir. “Tohumların büyümesi için Finlandiyalı köylü, tohum ekme dönemi boyunca cebinde bir yumurta taşır ya da ekili tarlaya bir yumurta koyar. Estonlar, ekim sırasında güç toplamak için yumurta yerler; İsveçliler ekili tarlalara yumurta atarlar. Almanlar, keten ekerken bu tohumların içine yumurta da ekler ya da tarlaya bir yumurta koyarlar ya da tohum ekimi sırasında yumurta yerler.... Bu örneklerin her birinde yumurta ilk eylemin tekrarlanmasını, yani yaradılışın yenilenmesini sağlar (Eliade, 2009: 397). Avrupa’da yapılan 1 Mayıs kutlamalarında ağaç süslenirken boyalı yumurta kabukları kullanılır veya yumurta toplanır.¹ “Hristiyanların paskalyalarında yedikleri paskalya yumurtası, Adonis’in her ilkbaharda öldükten sonra yeniden dirilişini simgeler” (Hançerlioğlu, 2010: 565). Ortodokslar, bu bayram gününde birbirlerine yumurta sunarak ‘İsa dirildi.’ derler (Gardin vd. 2019: 658). Slav halklarının paskalya yumurtalarını boyamak geleneğinde yumurtanın huzur ve bereket sembolü olduğuna inanılmıştır. Macaristan’da Avar kurganında boyalı yumurta kabukları

¹ Bkz. (Frazer, 2017: 58, 59, 64, 65, 69)

bulunmuştur. Macar kaynaklarının birinde ise yumurta vurma gününün olduğu belirtilmektedir. Bilim adamlarına göre bu geleneklerde yumurta tarımsal kült olarak kabul edilmektedir (Tokarev, 1977'den akt. Madiyarova 2017: 39). Newal (1967), çalışmasında Sovyetler Birliği'nde dinsel ve geleneksel uygulamaların azaldığını, Ortodoks takviminde dinsel bir festival olan paskalyanın da 1 Mayıs gibi din dışı bir yapıya dönüşmüş olduğunu belirttikten sonra paskalya yumurtasının da neredeyse kaybolduğunu ve tahta, cam veya porselenden yapılan yumurtalara antika dükkânlarında nadiren rastlandığını belirtmektedir.

Moluk Adaları'nda hasta kişinin ruhunun cinler tarafından çalındığına inanılır. Ruhu geri almak için cinin yaşadığı yere birçok sunu ile birlikte yumurta bırakılır. Ayrıca Celebesli Alfoerler yeni bir eve girdikleri zaman ev halkının ruhları yenilenir; gece yapılan törenin ardından sabahleyin tanrılara yumurta ve pirinç sunulur (Frazer, 2017: 88, 89).

Rusya'da "Kutsal Perşembe" gününde yumurtalar süslenir; yumurta, tohum gibi yeni yaşamın standart bir sembolüdür ve onları yerde yuvarlama eylemi, yumurtada var olan güçleri dünyaya nakletme girişimi olarak görülebilir (Ivanits, 1989: 8, 9). Yumurtalar, aynı zamanda kurban törenlerinde özellikle de ölüm sürecinde işlevsel olarak kullanılır. Maoriler, ölüyü bir elinde tuttuğu deve kuşu yumurtası ile gömerler. Khassia of Assam,² cesedin göbeğine bir yumurta yerleştirir (Leach, 1950: 341). Green (2006) deve kuşu yumurtasının masumiyetle ilişkili olduğuna, Akdeniz'de kötülüğe karşı koruyucu olarak kullanıldığına, Anadolu'da kötülüğü önleme gücünün yanı sıra örümceklerden gelecek zararı da ortadan kaldırdığına vurgu yapmıştır. Magat (2002) ise çalışmasında dölleniş ördek yumurtasının tanrıya adama, ölüyü onurlandırma gibi amaçlarla da kullanıldığını dile getirmiştir.

Dünya kültüründe yumurta falının da yaygın olduğu görülmektedir. Bu fallardan biri yumurta akının su dolu bir kaba kırılmasıyla gerçekleştirilir. Yumurta akının su içinde aldığı şekiller yorumlanarak gelecekte haber alınır. Bu uygulama İngiltere'de yeni yıl arifesinde, İspanya'da yaz ortasında, İskoçya'da ise cadılar bayramında yapılır (Leach, 1950: 341).

Türk halk kültüründe gerek biçim gerekse içerik yönüyle çok boyutlu bir yapıya sahip olan yumurtadan azami oranda istifade edilmiştir. Bu araştırmada halk hekimliği, kutsal mekân ziyaretleri, bereket törenleri ve çeşitli halk inanışları kapsamında "yumurta" ile ilişkili olarak yapılan ritüeller ayrıntılı olarak incelenmiştir.³

---

² Kelime, "Assam halkı" anlamına gelir. Assam şehri, Hindistan'ın Bangladeş sınırında bulunur. Khasi halkının büyük çoğunluğu Hindistan'ın bu bölgesinde yaşar.

³ Türk halk kültüründe gelenekselleşmiş birçok uygulamada yumurtanın izine rastlamak mümkündür. Bu uygulamaların birçoğunun günümüze kadar sürdürülmesi, inanışla desteklenmiş olmalarından kaynaklanır.

Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında farklı illerde yaşayan (Diyarbakır, Mardin, Siirt, Batman, Van, Bitlis, Muş, Muğla, Mersin, Hatay, Trabzon) kaynak şahıslara ulaşılmış, gözlem ve görüşme yöntemi kullanılarak yumurtaya yönelik veriler elde edilmiştir. Bir kısım verilerin temininde ise yazılı kaynaklardan özellikle de “halk inancı” içerikli yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır. Çoğu dinler tarihi anabilim dalı bünyesinde hazırlanan bu tezler, doküman analizi yöntemiyle taranmıştır. 2019 yılı temmuz ayında başlanan çalışma, 2021 yılının şubat ayında tamamlanmıştır. Saha çalışmaları sonucu elde edilen verilerden yumurtanın geçiş dönemlerindeki görünümleri başka bir araştırmanın konusu yapılmıştır. Ayrıca bu araştırma, 218K187 numaralı “Ritüelleri ve Anlatılarıyla Siirt, Diyarbakır ve Mardin’de Kutsal Mekânlar: Dinî, Tarihi, Kültürel ve Edebî Doku” adlı TUBİTAK projesinden üretilmiştir.

1. Halk Hekimliği Uygulamalarında Yumurta

Halk hekimliği uygulamaları ile yumurta arasında sıkı bir ilişki vardır. Kırık çıkık gibi rahatsızlıkları tedavi etme, ağrı sızıyı giderme ve cilt hastalıklarını tedavi etmede yumurta, doğrudan veya dolaylı olarak kullanılarak adeta bir ilaç vazifesi görür. Tüm bu tedavilerde yumurtanın dış kabuğu ile içeriğindeki unsurlardan yararlanır.

Halk hekimliği uygulamalarında siğil, iktiyozis vulgaris (balıkpulu) gibi cilt rahatsızlıklarının tedavisinde yumurtadan istifade edilir. Yumurta, siğil tedavisinde arpa ve buğdayın saklanıp toprağa gömülmesinde bir kutu işlevi görür: Mardin’de elinde siğil çıkan kişi, bir hocanın yanına gider. Hoca, arpa ve buğday üzerine dualar okur. Hasta kişi bir yumurtanın ucunu hafifçe kırarak bu arpa veya buğdayı, yumurtanın içine koyar ve bu şekilde toprağa gömer. Yumurta toprak altında çürüyünceye kadar siğillerin de geçeceğine inanılır (K3). Balıkpulu adı verilen hastalığın tedavisinde balina yumurtası, balık yağı ve badem yağı karıştırılarak hastanın vücuduna sürülür (Karakaş, 2020a: 137). Tokat’ın Zile ilçesinin Yalnızköy köyünde bulunan ocak, “ağsun” denilen cilt hastalığını tedavi eder. Cildinde bu hastalıktan dolayı yara çıkanlar ocağa başvurur. Ocak sahibi, yaraya tükürür; o bölgeyi eliyle ovalar ve kendi demirini yaranın üzerine sürer. Sembolik olarak ocağa bozuk para, yumurta gibi bir ücret verilir (Sezmiş, 2018: 88). Diyarbakır’da yanığın tedavi edilmesi için bir tavaya haşlanmış yumurta sarısı konur, arkasından bir çay kaşığı sıvı yağ eklenir. Yağ haline gelinceye kadar

---

Aşağıda bazı ana başlıklar hâlinde belirtilen uygulamaların temelinde inanış unsuru etkili olmuştur. Yalnız uygulama alanlarının veya nedenlerinin farklılık arz ettiği durumlar da söz konusudur. İşte bu sebepten halk hekimliği, kutsal mekân uygulamaları, bereket törenleri ve özel günlere mahsus durumlar ayrı başlıklarda değerlendirmeye alınmıştır.

kızartılan yumurta sarısı, bir tavuğun tüyüyle yanık yere sürülür (K5). Mardin’de yanık yere yumurta sürülür (K6).

Gündelik yaşamda gayet besleyici ve tok tutucu bir gıda olarak bilinen yumurta, halk kültüründe çeşitli çocuk hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Bu doğrultuda gelişemeyen çocuklara çiğ bıldırcın yumurtası içirilmesi tavsiye edilir. Böylece çocuğun iştahının açılacağı ve kilo alacağı belirtilir. Azerbaycan’da geç konuşan çocukların konuşmasını sağlamak için onlara güvercin yumurtası yedirilir (Najafov, 2019: 72). Adana ve Mersin’de geç konuşan çocuklara ilk defa yumurtalayan bir tavuğun yumurtası yedirilir (Örnek, 1979: 262). Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde geç konuşan ya da konuşamayan çocukların ağzına bir güvercin yumurtasının içindeki sıvı damlatılır (Aslan, 2018: 53). “Midyat’ta konuşamayan çocuğun dilinin altına bıldırcın yumurtası; yürüyemeyen çocuğun dizlerine ise kırılan yumurtanın içinde kalan sıvı sürülür” (Uygur, 2008: 27, 43). Anadolu’nun farklı yörelerinde de yürüyemeyen çocuğun diz kapaklarına, eklem yerlerine ve bacaklarına yumurta akı sürülür (Örnek, 1979: 251; Boratav, 1994: 156). Muğla’nın Akkaya köyünde bebeklerin gazını çıkarmak için kına, kekik ve yumurta karılır. Bu karışım, bebeğin karnına sürülür ve sarılı bir şekilde sabaha kadar bekletilir (K19). Şanlıurfa’da altını ıslatan çocuklara her sabah karatavuk yumurtası içirilir. Böylece çocuğun, o işi tekrarlamayacağına inanılır (Kalafat, 2010: 271). Tüyleneği önlemek için yeni doğan kız bebeğin yüzüne karınca yumurtası yağı sürülür (K6). Mersin’in Silifke ilçesinde gelincik olan çocuklara yumurta yedirilir (K17). Muş’ta hasta çocuğun iyileşmesi için haşlanmış bir yumurtanın üzerine Kur’an-ı Kerim’den ayetler yazılır ve bu yumurta çocuğa yedirilir. Bu sayede çocuğun şifa bulacağına inanılır (K23).

Halk arasında gelişemeyen çocuklarla ilgili olarak kullanılan ve “kırk basığı” adı verilen hastalığı tedavi etmek için de yumurtadan yararlanılır.

Zile’de bu tür çocuklar için yumurta dondurtma işlemine başvurulur. Bu işlem için bir ocak vardır. Kırk basığı olan çocuğun ailesi, ocağa bir yumurta götürür. Ocak sahibi, yumurtayı bir sahanın içine kırar. Belli bir süre bekleyen yumurta donar. Çocuğun ailesi bahşiş vererek yumurtayı alır. Yumurta eve getirilirken yedi kapıdan yedi tane odun parçası toplanır. Toplanan odunlarla yakılan ateşin üstünde su kaynatılır. Dondurulan yumurta, kaynatılan suyun içine konulur ve bu suyla çocuk yıkanır. Böylece kırk basığı olan çocuğun iyileşeceğine inanılır. Aynı uygulama çocuğun kırkı çıkarılırken de yapılır (Sezmiş, 2018: 49).

“Kırk basığı” bir bebeği iyileştirmek için Rize’de (Kabataş 2006: 35) yeni ayın ilk çarşambasında içine yumurta kırılan bir tas, çocuğun başında dolandırılır. Antalya’nın Korkuteli ilçesinde “kırk suyu”na yumurta kabuğu ile kırk defa su ilave edilir (Gönenç, 2011: 14).

Yumurta; kırık çıkık, incinme ve yaralanmalarda başvurulan ilaçlardan biridir. Birçok halk hekimi, hasarlı bölgeyi tedavi ederken yumurtaya başvurur. Yumurta, sabun, hamur ve tuzla birlikte elde edilen karışım, ihtiyaç duyulan bölgeye sürülür. “Karaçaylarda incinen veya kırılan yer, tuzlu su veya yumurtanın beyazı sürülmüş bir bezle sarılır (Çinpolat, 2009: 145). Horasan’da kırılan yere yumurta akı ve sabun karıştırılarak sürülür; kırık yer, küçük tahta parçalarıyla sarılır (Eriz, 2018: 83).

Karaçaylar, bayılan ya da kendini kaybeden insanın etrafını demirle daire biçiminde çizer ve dairenin ortasına demir bir çivi çakarlardı. Sonra o çiviye bir yumurtayı vurup kırar ve şu sözleri söylerlerdi: *Teyri endi seni çıkmazın/Bu cumurthalay çaçılsın avruvung, talavung /Kufu-ufu bolsun şaytaning, cavung* (Teyri artık seni düşürmesin/Bu yumurta gibi dağılsın hastalıkların/ Paramparça olsun şeytanın, düşmanın) (Çinpolat, 2009: 51). Hamile kalmak isteyen kadın, leylek yumurtasıyla hazırladığı pekmezli yumurtayı yer. Aynı zamanda leylek yumurtası kabuğuyla kırk kez doldurduğu bir miktar suyu başına döker (Karakaş, 2020a: 21).

Halk hekimliği uygulamaları, salt hasta insanları tedavi etmek için kullanılmaz. Çeşitli yönleriyle insan hayatının vazgeçilmezi olan hayvanların korunması ve -varsa- hastalıklarının giderilmesi de halk baytarlığı uygulamaları ile sağlanır. Bunlar arasında bazı tedavi ve korunma yöntemlerinin “yumurta” unsuruyla kesiştiği görülür:

Trabzon’da daha önce hiç doğum yapmamış bir dananın iki boynuzu arasında bir tavuğun cuma günü yaptığı ilk yumurta kırılır; hayvanın sağ tarafından atılan ve cuma günü öğleden önce gerçekleştirilmesi gereken bu eylem sayesinde hayvanın hamile kalacağına inanılır (K16). Ritüeli oluşturan parçalar değerlendirildiğinde “kutsal cuma” kavramı ve “sağ yön”ün dikkat çektiği görülür. Ritüelde ayrıca yumurtanın doğum ve üretkenlikle olan ilişkisinin ön plana çıktığı sezilir. Hayvan kafasına yumurta atma eylemine Muğla’nın Köyceğiz ilçesinde de rastlanır. “Yörede hasta ineklerin kafasına yumurta atılır ve şifa niyetine muhtelif dualar okunur” (K20).⁴

Halk hekimliği uygulamalarında yumurta; bilhassa sedef, iktiyozis vulgaris gibi cilt hastalıkları ile yanığın tedavisinde kullanılır. Çocukluk dönemiyle ilgili yaşanan çeşitli problemlerin çözümünde tavuk, karatavuk ve bıldırcın yumurtalarından yararlanılır. Bir kısmı büyüsel yolla yapılan tedavilerde yumurtanın mitik anlatılardaki gizemli öykülerine anıştırmalar bulunur. Bayılan insanların ve iltihaplı yaraların tedavisi de yine yumurtanın

---

⁴ Yumurta ile halk hekimliği ilişkisi yukarıda verilen örneklerle sınırlı değildir. Yumurtanın muhtelif hastalıkların tedavisinde kullanımıyla ilgili olarak Fatma Ateş, “Mitolojiden Günümüze Yumurta” adlı çalışmasında özellikle “halk hekimliği” konulu tezlerden derlediği çeşitli örneklere yer vermiştir (2019: 115-144).

eşlik ettiği yöntemlerle gerçekleştirilir. Halk baytarlığı uygulamalarında, hayvanın doğurma yetisi kazanmasında ve nazardan korunmasında yumurtadan istifade edilir. Uygulamada bilhassa bir yumurtanın hayvanın kafasında kırılması gerektiğine vurgu yapılır.

2. Kutsal Mekân Ziyaretlerinde Yumurta

Birtakım halk hekimliği uygulamalarının gerçekleştirilmesi için kutsal alanlara ihtiyaç duyulur. Dünyanın hemen her yerinde bulunan bu tarz mekânların bir kısmı, bazı hastalıkların tedavisi konusunda adeta ihtisaslaşmıştır. Aşağıda ifade edilen ve sarılık, sıtma gibi hastalıkların tedavisi için başvurulmuş bu merkezlerde “yumurta” figürünün varlığı da ayrıca dikkat çeker.

Ergani’de sarılık hastalığına yakalananlar “Sultanpınarı” ya da “Sarılıkpınarı” denilen suya götürülür. Bu pınarda siyah bir yılanın -melek kabul edilir- olduğu söylenir. Bu pınara gidenler yılanı görürlerse hastalarının iyileşeceklerine inanırlar. Yine bu pınarda Urfa’daki “Balıklı Göl”de bulunan balıklara benzer balıklar vardır. Sarılık olanlar bu balıklara haşlanmış yumurta atarlar. İnanışa göre balıklar yumurtaları yedikçe hasta iyileşir (Uçak 2007: 51, 52). Tokat’ın Zile ilçesinde sarılık hastalığı için Acıpınar köyündeki sarılık suyuna gidilir. Orada bulunan kuyuya yumurta atılır ve aynı zamanda hastanın kuyu suyundan içmesi sağlanır (Sezmiş, 2018: 86). Bu sudan bir miktar içilir ve onunla yıkanılır. Eğer hastalık geçmezse aynı işlem üç perşembe tekrarlanır (Ulu, 2004’ten akt. Sezmiş, 2018: 101).

Sarılığın tedavisinde yumurtanın kullanılmış olmasının nedeni, yumurtanın sarısıyla ilişkili olmalıdır. Nasıl ki bebeklerde oluşan ya da oluşabilecek olan sarılık, sarı bir yazma sayesinde bertaraf edilmeye çalışılıyorsa insan vücudundaki sarılık da içinde sarı rengi saklayan yumurta ile tedavi edilmek istenmektedir.

Tokat’ın Zile ilçesinin Yapalak köyünde bulunan mekâna çeşitli vesileler için gidilir ve dua edilir. Sıtmapınarı’nın bulunduğu yerdeki ağaçların kutsal olduğuna inanılır. Dileklerin gerçekleşmesi için ağaçlara yumurta, iplik, çaput ve nal gibi nesnelere bağlanır (Sezmiş, 2018: 124).

Kutsal mekân ziyaretleri, bir kadının çocuk sahibi olma isteğinin dile getirildiği alanlar olarak da dikkati çeker.⁵ Bu mekânlar; adak, saç, dua gibi unsurlarla kompoze edilmiş birçok ritüele sahne olur. Bazı ritüellerde mitik zamanlardan günümüze üretkenliğin ve yenilenmenin simgesi olmuş yumurtadan da yararlanır.

---

⁵ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak. (Karakas: 2020b).

Karaçaylar; çocukların ve kadınların koruyucusu, evlilik ve annelik tanrıçası olarak kabul ettikleri “Bayrım” adlı tanrıya ait taşa giderek dilek dilerlerdi. Çocuğu olmayan ya da oğlu veya kızı olmasını isteyen kadınlar; yanlarına yağ, yumurta, süt, etli börek (hıçın), “kak” adlı yemek gibi güzel yiyecekler alarak yoldaki “Nart Mezarları”na koyar, ellerine bir kuş tüyü alıp dua ederlerdi (Çinpolat, 2009: 136). Kutsala sunulanlar arasında yumurtanın olması, onun canlı taşıma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Doğurganlık yetisi kazanmak isteyen kadın, kendisiyle yumurta arasında özdeşim kurmakta ve bu yüzden kutsal alana “yumurta sunusu” ile gitmektedir.

İstanbul’un Şile ilçesinde bulunan Sortullu türbesini özellikle çocuk sahibi olmak isteyen karı koca, ziyaret eder ve her biri kendi adına sandukanın içine bir adet çiğ yumurta koyar. Yumurtalar bir gece sandukanın içinde kalır. Ertesi gün türbede bulunan zat, hangi yumurtaya yazmış, yani bir işaret vermişse o kişinin kusurlu olmadığına inanılır. Bu durumda yumurtası yazılmayan kişi kusurlu kabul edilir. Kusurlu kişi, yazılı yumurtayı yiyerek kendisini tedavi eder. Bu işlemin Hıdırellez’den on beş gün önce yapılması gerekir (Gider, 2009: 100).

Diyarbakır’ın Ergani ilçesinde Vahit Baba Çeşmesi’nin suyundan içilerek aynı zamanda çeşme taşına para ve yumurta bırakılarak çocuk istenir; ayrıca “Sıcakpınar” adı verilen suya “doğurganlığın sembolü” olan yumurtalar bırakılır (Demir, 2006: 27; Helimoğlu Yavuz, 2007: 209; Uçak, 2007: 21, 51).

Büyüsel halk hekimliği uygulamalarında kullanılan yumurtanın çoğunlukla simgesel bir varlık olduğu görülür. Kutsala yumurta bırakma veya sunma, onunla irtibat kurmanın en sağlam yoludur. İstekler, yumurta sayesinde somut bir görünüme kavuşur.

3. Bereket Törenlerinde Yumurta

Dünyanın hemen her yerinde rastlanan bereket törenlerinde, topraktan elde edilecek ürünün verimli olması amaçlanır. Yöreden yöreye çeşitlilik arz eden bu törenlerin bir kısmı ekim zamanı bir kısmı hasat zamanı gerçekleştirilir. Yumurta, içeriğindeki canlı taşıma özelliği ile bereket törenlerinde işlevsel olarak kullanılan unsurlardan biri olarak dikkati çeker. Yumurtanın bereket törenlerinin önemli bir parçası hâline gelmesi, onun bir tohum gibi kabul edilmesinden kaynaklanır. Yumurta ve tohum, her ikisi de üreme yetisine sahiptir. Dolayısıyla tohumun toprakla buluştuğu dönemde ona eşlik eden yumurta, bereketin artmasını sağlayacaktır.

Tatar Türklerinde Yer İyesi’ne yumurta ile saygı gösterilirdi. Eskiden toprağa tohum atılmadan önce aşağıdaki sözler söylenir ve yere yumurta atılırdı. Yumurtaların tohumla aynı anda toprağa atıldığı da olurdu. Asıl ilgi çekici nokta ise insanların dizleri üzerinde iken bu uygulamayı yapmaları idi.

Bu yılğı çäçülär (Bu yılki tahıllar)
Qotlı möbäräk bulsın, (Kutlu mübarek olsun)
Tormış tügäräk bulsın; (Hayat eksiksiz olsun)
Mal-tuvarlar da artsın, (Mal-davarlar da artsın)
Tay qolınnar da çapsın, (Tay kulunlar da koşsun)
İgennärebez uñsın, (Ekinler de bol olsun),
Kükäy kebek tuq bulsın, (Yumurta gibi tok olsun)
Yözebez, küñelebez (Yüzümüz ve gönlümüz)
Kükäy kebek aq bulsın! (Yumurta gibi ak olsun!) (Çetin, 2007: 5).

Eskiden Tatar Türklerinde Yer Ana'ya "eğri yumurtası" adı verilen bir törenle saygı gösterilirdi. Saban zamanı, toprağa ağaç kabuğundan yapılan bir kovayla ilk tohumla beraber, buğdaylar, yumurta büyüklüğünde yetişsin ve uçları tok olsun dileğiyle pişmiş yumurtalar atılırdı. Yumurtaların biri, Yer İyesi için toprağa gömülürken diğerleri çocuklar tarafından yenirdi (Bayazitova, 1995'ten akt. Çetin, 2007: 6). Ritüelde insanoğlu ile toprak arasında özdeşim kurulmakta, yenilen yumurtalar sayesinde toprağın özne olduğu "yeniden diriliş" öyküsüne insanoğlunun da katılması sağlanmaktadır. "Tatar Türklerinde yere düşerek ayağını inciten kişi, Yer İyesi'nden merhamet aramak için bu yere yağ, tuz, yumurta gibi yiyecekler atar, demir bir nesne (iğne, çivi) veya insan boyu kadar bir ip gömer; ayrıca bu sırada büyü sözleri de kullanır" (Çetin, 2007: 6). Azerbaycan'da ekim vakti tarla kenarında yumurta pişirilerek ekine "Hızlı olgunlaş." mesajı verilir (Najafov, 2019: 102). Ardahan'ın Posof ilçesinin Yaylaaltı köyünde yılbaşı sabahı, bir eve ilk gelen komşu, zorla altına saman serilerek ve yumurta konularak kuluçkaya oturtulur. Ona ayağının uğurlu gelmesi ve evin bereketinin artması amacıyla tatlı yiyecekler yedirilir (Boratav, 1994: 227). Batman'ın Beşiri ilçesinde tarla, bağ veya bahçenin bereketli olması için bu alanlara içi boşaltılmış yumurta kabukları asılır (K1, K2). Bitlis'te yeni alınan bir evin bereketli olması için kapısında yumurta kırılır (K24). Van'da yeni doğan bir bebeğin rızkının bol olması için kundağının içine ekmek ve yumurta konulur (K25).

Türk halk kültüründe evin bereketinin kaçmaması için her zaman veya belirli zamanlarda bazı yiyeceklerin dışarı verilmesi yasaklanmıştır. Dışarıdan birine yumurtanın verilmesi ile ilgili olarak da yöreden yöreye değişmekle beraber çeşitli kurallar vardır. Nevşehir'in Derinkuyu ilçesinde akşam namazından sonra yumurtanın mühürlendiğine ve ona dokunulmaması gerektiğine inanılır. Ayrıca gece evden yumurta verenin ömrünün kısılacağı ve yumurtanın hakkının ödenemeyeceği vurgulanır (Kabak, 2011: 93, 94, 116). Kuzey Kıbrıs'ta da yumurta gece evin dışına verilmemesi gereken yiyecekler arasında gösterilir (Balcı, 2019: 146).

“Konya’nın Selçuklu ilçesinde tavuk yumurtaları toplanırken bir tanesi kümeşte bırakılır, alınmaz. ‘Folluk’ adı verilen bu yumurta, kimseye verilmez; aksi hâlde evin bereketinin kaçacağına inanılır” (Arıcı, 2018: 48). Mardin’in Mazıdağı ve Midyat ilçelerinde birinden yumurta ödünç alındığında mutlaka geri verilir. Çünkü yumurta çocuğa denk görülür. “Bayza bi veledi” sözü ile alınan yumurtanın geri verilmesi yine evin bereketinin kaçmaması içindir (K18; Uygur, 2008: 113). Birinden ödünç alınan yumurtanın geri verilmesi uygulamasına Diyarbakır’da da rastlanır. Tüm bu uygulamalarda evdeki yumurtanın korunması, dolayısıyla üretkenliğin ve bereketin zayı olmaması amaçlanır.

4. Özel Günlerde Yumurta

Burada özel günlerden kasıt, ilgili günün herhangi bir nedenden ötürü sıradan diğer günlerden ayrılmış olmasıdır. Nevruz, dinî bayramlar, yeni yıl, paskalya, aşure ve arife günü, özel günler kapsamındadır. Yumurta ile özel günler ilişkisi; özellikle nevrüz, Hıdırellez, paskalya, oğlak, melemşe ve Şıhırlı Bayf adı verilen bahar bayramlarında ortaya çıkar.

Azerbaycan’da Nevruz günü bir adet yumurta, bir adet siyah ve bir adet kırmızı kalem herhangi bir niyette bulunularak su kenarına bırakılır. Yumurtanın üzerinin kırmızı kalemlle işaretlenmesi, niyetin gerçekleşeceğinin; siyah ile işaretlenmesi ise niyetin olmayacağını işaretleri olarak telakki edilir (Najavof, 2019: 16). Karakalpak Türklerinde nevrüz bayramında yapılan “sümelek” yemeği pişirilmeden önce kazanda yumurta kızartılır. Yumurta yeni hayat ve başlangıcın sembolü sayılır (Hojaniyazov, 1989’dan akt. Madiyarova, 2017: 39). Anadolu’da yaşayan Tahtacılar da Hz. Ali’nin doğum günü olduğuna inanılan nevrüz gününde çocuklara yumurta yedirilir (Boratav, 1994: 218). Kars’ta nevrüz kutlamalarında yumurtalar, rengârenk boyanarak yeni yıl hediyesi olarak dağıtılır (Öncül, 2013: 2035).

Kastamonu’nun Tosya ilçesinde Hıdırellez’de soğan kabuklarının içinde yumurta haşlanır. Soğan kabukları sayesinde yumurtaların rengi kırmızıya döner. Böylelikle o yılın bereketli olacağına inanılır (Karabüber, 2017:196). Manisa’nın Tire ve Amasya’nın Merzifon ilçelerinde Hıdırellez sabahı yumurta yiyip süt içenlerin hastalıklardan uzak kalacağına inanılır (Aydinoğlu, 2005: 128; Serdaroğlu, 2018: 137). Tokat’ın Zile ilçesinde Hıdırellez’de yapılan pikniklerde bol bol haşlanmış yumurta soyulur; bu sayede dertlerin de soyulup gideceğine inanılır (Sezmiş, 2018: 95). Konya’nın Selçuklu ilçesinde Hıdırellez günü çocuklar için yumurta boyanırdı. O gün çoluk çocuk herkes dışarı çıkar, eğlenir; pilav pişirir, yerlerdi (Arıcı, 2018: 66).

Hatay⁶, Adana ve Mersin’de yaşayan Arap Alevileri, paskalyaya⁷ benzer şekilde yumurta bayramını kutlarlar. 29/30 Mart tarihlerinde kutlanan ve Hz. İsa’nın göğe yükselmesinin anıldığı bu bayramda soğan kabuklarıyla birlikte haşlanan yumurtalar hem komşulara dağıtılır hem de kahvaltıda yenir. Bazı kaynaklarda “nevruz kutlaması” olarak bilinen bu bayram, küslerin barışmasına ve toplumsal huzurun teminine olanak sunar (K21). Benzer bir etkinlik Siirt’te⁸ mart ayının başında baharın gelişini kutlamak için düzenlenir. Yumurtalar haşlanıp boyanır, herkesin bir araya gelebileceği geniş bir alanda toplanılarak yumurta kırma yarışması düzenlenir (K22). Şıhri’l Bayf⁹ adı verilen bu etkinliğe özellikle nişanlı çiftler götürülür. Evlenmesi muhtemel olan bu kişilerden her ne kadar açıkça belirtilmese de doğadakine benzer şekilde üreme, çoğalma ve canlanma talep edilir.¹⁰ Diyarbakır’ın Çermik ilçesinde 1980’li yıllara kadar kutlanan “Oğlak” geleneğinde piknik yapılan alana götürülen yiyecekler arasında haşlanmış yumurta ile yapılan ve “Nergisleme” adı verilen bir tür salata, muhakkak olurdu.¹¹ “Kastamonu’nun Taşköprü ilçesine bağlı Ortaköy’de baharın geldiğinin işareti sayılan ilk menekşenin bulunmasıyla başlayan geleneksel kutlamada kapı kapı dolaşan çocuklara yumurta hediye edilir” (Küçükbasmacı; 2020: 176, 177). “Azerbaycan’da “Ahır Çarşamba” günü pencere önüne konulan yumurtanın Hızır tarafından çizilerek işaretlendiğine inanılır (Kalafat, 2012: 125).

Doğa, her ilkbaharda yeniden dirilir. Bu dirilişe eşlik etmek isteyen insanlar; yumurta yiyerek, tokuşturarak, boyayarak ve hediye ederek doğanın ritmine ayak uydurmaya çalışır. Bir başka ifadeyle yumurtanın eşlik ettiği ritüeller sayesinde insanoğlu, doğanın diriliş macerasına eşlik eder. Birçok canlı için adeta bir tohum işlevi gören yumurta, üremeye ve çoğalmaya yönelik taşıdığı simgesel anlamları, ritler aracılığıyla kullanıcıya hissettirir.

5. Nazarı Önlemede Yumurta

Diyarbakır, Bitlis ve Siirt’te yeni alınan bir arabayı kazadan korumak için arabanın ön tarafında yumurta kırılır. “Kastamonu’nun Tosya ilçesinde yumurta, evin duvarı örülürken

⁶ Hatay’da kutlanan ve yumurta figürünün önemli işlevler üstlendiği bayramlarla ilgili olarak bak. (Cengiz vd.: 2016).

⁷ Paskalyanın bir diğer adı “kızıl yumurta” olarak geçer (Boratav, 1994: 224).

⁸ Sedat Veyis Örne, “Türk Halkbilimi” adlı eserinde yiyecek, içeceklerle ilgili şenlik, bayram ve günleri sıralarken Siirt’te 6 Mayıs’ta kutlanan ve iki gün süren Yumurta Bayramı’ndan bahsetmiştir (Örne, 1977: 48).

⁹ Bu gelenek, paskalya bayramının bir varyantı gibi durmaktadır. Hristiyanlar, Hz. İsa’nın çarmıha gerildikten sonraki üçüncü günde dirilişini paskalya ile kutlarlar. Siirt’te yaşayan Şıhri’l Bayf, geçmişte yörede yaşayan Hristiyanlarca kutlanan paskalyadan kalma olmalıdır. Nitekim günümüzde Mardin’de yaşayan Süryaniler, paskalya bayramını kutlamaya devam etmektedirler.

¹⁰ Günümüz Siirt toplumunda kaybolmaya yüz tutan bu bayramın yeni kuşaklara tanıtılması için belirli kurumların girişimiyle zaman zaman kutlamalar yapılmaktadır.

¹¹ Oğlak geleneği ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bak.: (Karakaş: 2017).

harç arasına konur. Eve haset eden biri olursa yumurtanın kırılacağına ve hasedin ortadan kalkacağına inanılır” (Tekeli, 1980’den akt. Karabüber, 2017: 179). Batman’ın Beşiri ve Kozluk ilçelerinde nazarı önlemek için özellikle yeni yapılan evlere içi boşaltılmış yumurta asılır. Birkaç yumurta ipe takılır ve bu hâliyle evin görünen bir yerine asılır (K2). Konya’nın Selçuklu ilçesinde nazar değmesin diye bağ, bahçe ya da eve yumurta kabuğu asılır (Arıcı, 2018: 81). Nevşehir’in Derinkuyu ilçesinde yumurta kabuğunun tarladaki ürüne değmesi muhtemel nazarı önleyeceğine inanılır (Kabak, 2011: 133). Yumurta, lohusayı ve bebeği nazardan korumak için de kullanılır. Örneğin Manavgat ve Merzifon’da (Şimşek, 2013: 269; Serdaroğlu, 2018: 24) lohusayı ve çocuğu korumaya yönelik olarak odanın uygun bir yerine yumurta asılır.

Yumurta kabuğu, özellikle çiçekleri ve bitkileri nazardan korumak amacıyla kullanılır. Adana, Mersin, Hatay ve Mardin’de bir yumurtanın içi boşaltılıp kabuğu çiçeklerin ya da bitkilerin dalına asılır. Bazen bu kabuğun yanına mavi boncuklar da bağlanır (Çıblak, 2004: 114). Muğla’da da aynı uygulamaya rastlanır (K19). Türkmenistan’da nazar veya korku için tabağa konulan bir adet yumurta, kişinin başı üzerinde gezdirilir. Yumurtanın bu şekilde kişinin kötü enerjisini çekeceğine inanılır (K4).

Yumurtanın Türk halk kültüründe geniş ölçüde kabul gören “nazar” ile olan ilişkisi onu önlemeye veya bertaraf etmeye yöneliktir. Halk tefekküründe yumurta kabukları; insan, hayvan, araba, bağ, bahçe ve ürün üzerinde oluşabilecek nazarı önlemenin yollarından biri olarak gösterilir. Korunma, yumurta kabuklarının ilgili varlıkların olduğu alanlarda görünür bir şekilde bulundurulmasıyla sağlanır.

6. Büyü Uygulamalarında Yumurta

Yumurta, birini kendisine âşık etmek amacıyla yapılan “aşk (sıcaklık) büyü” uygulamasında kullanılır. Batı Trakya’da “bir karatavuk yumurtası hocaya götürülerek üzerine dualar yazdırılır. Eve gidince o yumurta, kül dolu bir kutuya konarak üç gün bekletilir. Yumurta, üç gün sonra üç dua okunarak ateşe atılıp yakılır (Dede, 1978’den akt. Durbilmez 2011: 82). Trabzon’da büyü yapmak amacıyla bir yumurta hocaya götürülür. Hoca tarafından yumurtanın etrafı siyah saçlarla sarılır. Bu şekilde hazırlanan yumurta, büyü yapılmak istenen kişinin evinin bir yerine (bahçe, samanlık, serender) bırakılır (K16). Tokat’ın Zile ilçesinde okunmuş bir yumurta, evlilerin arasını bozmak için toprağa gömülür. Yumurtanın toprakta bozulması, karı kocanın arasının bozulması anlamına gelir (Sezmiş, 2018: 80).

Yumurta, “bağlama büyü”¹² yapmak için de kullanılan unsurlardan biridir. Gelinin bağlanması için üç yumurta alınır ve her birinin üzerine küçük bir daire çizilerek bu dairenin ortasına “vav” harfi yazılır. Bu sırada kızın adı söylenerek “Bağladım.” denir. Bu yumurtalar, birer muşambaya sarılarak gerdek evinin dışında, üçgen olacak biçimde, evi çevreleyen üç ayrı yere saklanır (Örnek, 1977: 204).

Yumurtadan büyüsel etki oluşturmak için faydalandığı gibi kişiye büyü yapıp yapılmadığını anlamak veya onu bozmak için de istifade edilebilir. Van’da büyü bozmak için ateşe çiğ yumurta atılır (K25). Türkmenistan’da yaşayan Mongol Tatarları, kişiye büyü yapıp yapılmadığını anlamak için gece yastık altına tavuktan yeni çıkmış taze bir yumurta yerleştirir. İnanişâ göre büyü varsa yumurta çürür; nazar varsa yumurta sertleşir. Sertleşen yumurta suya konur; yumurtanın suya çökmesi, kişiyi rahatsız eden bir şeylerin varlığına işaret eder. Yani nazar veya büyü söz konusudur (K4).

Türk halk kültüründe yumurtanın kullanıldığı büyüsel uygulamalarda iki ayrı durum söz konusudur. Bunlardan birincisinde yumurtadan kötülük yaratmak amacıyla yararlanılır. Uygulamalarda öncelikle yumurtanın “kül, kara saç, karabiber, toprak” gibi “kara” renkli nesnelere teması ve bu bağlamda “kötülük” unsuruyla bütünleşmesi sağlanır. “Kara” unsurlarla münasebete girmeyen taze bir yumurta ise birey üzerinde daha önce oluşmuş büyüün çözülmesinde kullanılır.

7. Fal Bakmada Yumurta

Yumurtadan bir fal aracı olarak da istifade edilir. “Zile’de Ahir Çarşamba uygulamasında demir, kömür ve yumurta, niyet tutularak toprağa gömülür. Bir süre sonra çıkarılan bu gömüye bakılır. Kömürün yumurtayı boyaması, niyetin gerçekleşmeyeceğine; kömürün demiri boyaması ise dileğin gerçekleşeceğine yorumlanır” (Kalafat, 2012: 124, 125). Hamilelik sürecinde cinsiyetin tespitine yönelik yapılan bir çeşit fal uygulamasında da yumurta karşımıza çıkar. Kayseri’nin Pınarbaşı, Sivas’ın Ulaş ilçelerinde; Erzurum, Siirt, Mardin ve Diyarbakır’da doğacak bebeğin niyetine haşlanmış bir yumurta; gebenin saç teli, ip veya elle ortadan ikiye ayrılır. Yumurtanın sarısına bakılır, yumurtanın sarısı çukursa kız; dolgunsa erkek çocuğa yorumlanır (Aslan, 2011: 39; Kılıç, 2012: 9, Güney Açar, 2015: 60, K10, K11, K12). Ayrıca, Erzurum’da haşlanan yumurta gebeye gösterilir. Bu esnada kadının burnunu tutması, erkek çocuk; ağzını tutması kız çocuk ile özdeşleştirilir (Güney Açar, 2015: 60). Bitlis’te bebeğin kırkı çıkarılırken beşiğin altına bir yumurta kırılır. Bir gün sonra

---

¹² Düğün günü gerdek gecesi bilhassa damadın erkeklik görevini yerine getirmemesi amacıyla kurgulanan bir büyü türü.

yumurtaya bakılır. Yumurtanın sarısının dağılması, bebeğin ömrünün uzun olacağına yorumlanır (K26).

8. Yumurtayla İlgili Diğer İnanış ve Uygulamalar

Yumurta ile ilgili inanış ve uygulamalar; nazar, büyü veya fal ile sınırlı değildir. Aşağıda da görüleceği üzere halk arasında kuluçkaya yatmış tavuk yumurtasını koruma, kuluçkaya yatmış tavuk ile lohusa kadının karşılaşmasını önleme, rüyada yumurta görme, yumurta kabuklarıyla şeytan ile ilgili bazı inanış ve uygulamalar halk arasında hâlâ rağbet görmektedir.

Yumurtaya yönelik halk inanışlarının bir kısmı kuluçkaya yatmış bir tavuğun yumurtası ile ilişkilidir: Muğla'nın Yatağan ilçesinde kuluçkaya yatacak olan tavuğun yumurtalarına okunur ve kazan karası sürülür. Böylece tüm yumurtalardan civciv çıkacağına inanılır. Ayrıca yumurtalar, bir kadının eteği aracılığıyla bırakılırsa yumurtalardan dişi civcivler çıkacağı belirtilir (Eşmeli, 2015: 103). Diyarbakır'da lohusaların kuluçkaya yatmış bir tavuğun yanına gitmelerinin tavuk yumurtalarına zarar vereceğine inanılır (K13, K14, K15). Doğum yapan bir kadının sesinin kuluçkaya yatmış bir tavuğa gitmesi durumunda kuluçkadaki yumurtaların çatlayacağı ve bunlardan civciv çıkmayacağı söylenir (Karakaş, 2020a: 209). Bitlis'te kuluçkaya oturan tavuğun yumurtalarına dokunulursa o yumurtalardan civciv çıkmayacağına inanılır (K24). Kuluçka yerine bir yumurta bırakıldığında tavuğun hep aynı kuluçka yerine yatacağı belirtilir (K9).

Türk halk kültüründe tavuğun yumurtlaması veya yumurtlamamasına yönelik olarak da muhtelif halk inanış ve uygulamaları vardır. Örneğin Bitlis'te tavuk beslenen bir evde haşlanmış bir yumurtanın bıçakla kesilmemesi gerektiğine vurgu yapılır. Aksi hâlde tavukların yumurtlamayacağına inanılır (K24). Van'da yumurtlayan bir tavuğun yumurtasının kabuğunun ateşe atılmaması gerektiğine vurgu yapılır; aksi hâlde tavuğun yumurtadan kesileceği belirtilir (K25). Bitlis'te yumurtadan kesilen bir tavuğun tekrar yumurtlaması için ona acı şeyler veya ufaltılmış yumurta kabukları yedirilir (K24).

Kırılmayan yumurta kabuklarının üzerine şeytanın oturacağına inanılır (Boratav, 1994: 82). Amasya'nın Merzifon ilçesinde kırılan yumurtalar, onların içine şeytan girmemesi için iyice ufalanarak çöpe atılır (Serdaroğlu, 2018: 111). Kuzey Kıbrıs'ta ve Kastamonu'nun Tosya ilçesinde tuvalete tükürmenin iyi olmadığına, şeytanın o tükürüğü alıp yumurtanın içine koyacağına ve ölüm anında tükürüklü yumurtayı uzatarak kişiden imanını isteyeceğine inanılır (Karabüber, 2017: 109, Balcı 2019: 151).

Konya'nın Selçuklu ile Diyarbakır'ın Dicle ilçelerinde ve Van'da rüyada yumurta görmek; kötü söz ve dedikodu olarak yorumlanır (Arıcı, 2018: 109; K7, K25). Muğla'da rüyada görülen yumurta, çaresi olmayan bir hastalık veya ölüm ile ilişkilendirilir (K19).

Yumurta, mitik devirlerden bu yana dünyanın her yerinde aynı koda sahiptir. Bu sebepten yumurta ile ilgili anlatılar; evrenin, doğanın veya insanın yaratılışının anlatıldığı metinlerde sıklıkla karşımıza çıkar. Bu metinlerde yumurta; her daim doğurganlığın, üretkenliğin ve yenilenmenin gösterenidir. Bu yüzden günümüz modern toplumunda dahi yaşamın önemli olay ve durumlarında, ihtiyaç duyulan anlarda sözlü kültürden öğrenilen ve benimsenen birçok ritüelin içeriğinde yumurta bulunur. Bütün bu içeriklerde insanoğlunun doğurganlık, üretkenlik ve yenilenme arzuları belirgin bir şekilde hissedilir. Eliade'ye göre yumurta, “doğum” değil, “dönüş ve “yenilenme” olarak yeniden yaratılışı kanıtlamakta ve simgelemektedir (2009: 396). Bütün bu törensel uygulamalarda Eliade'nin deyişiyle “yaratılışın tezahürleri” görülür. Evren, doğa ve insan, her biri belirli dönemlerde yaratılışı tekrar ederek yenilenir.

İnsanoğlu zamanın kısılcacında kaldıkça her daim yenilenmeye ihtiyaç duymuş ve bunu birtakım eylemler ve sembolik varlıklarla sağlamıştır. Yumurtanın insanoğlunun eylemlerinde yer almasındaki neden, onun içerik ve biçimsel özelliklerinden kaynaklanmıştır. Türk halk kültüründe insanoğlunun bu sihirli küre ile yapabilecekleri hakkında şunları söylemek mümkündür:

1. Kutsal mekânlarda yumurta sunusu ile çocuk ve şifa istenebilir.
2. Yumurta sayesinde nazardan korunmak mümkündür.
3. Yumurta aracılığıyla fala bakılabilir.
4. Kara unsurlarla tepkimeye giren yumurta ile büyü yapılabilir.
5. Taze bir yumurta ile yapılmış bir büyüden kurtulmak mümkündür.
6. Çeşitli hastalıkların tedavisinde yumurta kullanılır.
7. Toprağın bereketli olması yumurta ile sağlanır.

Geçmişten günümüze -hayat şartları her ne kadar değişmiş de olsa- insanoğlu; her daim hayatta kalabilmek, kendisini ve ailesini koruyabilmek için güçlü olmak zorunda kalmıştır. Güçlü olmanın yolu, değişim/dönüşümün gerçekleşmesi ile mümkün olmuştur. Yumurtanın insan hayatındaki anlamlı dokunuşları; ona hayatta kalabilme, yaşam yolculuğuna devam edebilme güç ve enerjisini vermiştir. İnsanoğlunun yaşam boyu duyduğu ihtiyaçlar, farklı

sembolik varlıklar üzerinde etiketlenmiştir. Yumurta, “diriliş, yenilenme, bereket, doğum” çağrışımlarıyla insan yaşamının vazgeçilmezlerinden biri olmuştur.

Sonuç

Gündelik yaşamda protein kaynağı ve kuvvet artırıcı bir besin olarak bilinen ve bu yüzden kahvaltı sofralarını süsleyen yumurta, ihtiva ettiği anlamsal katmanlarla Türk halkının geleneksel yaşamında önemli bir yer edinmiştir. Birçok ritüele yansıyan yumurta figürü, “hâlihazırdaki durum ile olması istenen arasında bir kapı” görevi üstlenmiştir. Tüm ritüellerde yumurta ile bir şekilde temas eden birey/bireyler üzerinde olumlu/olumsuz yönde değişiklik talep edilmektedir. Büyük ölçüde iyi temenniler üzerine konumlanan yumurta ritüellerinde az da olsa kötü niyetler de inşa edilir. Büyüsel uygulamalarda “kara saç” ile sarılan yumurta ile karşı tarafta olumsuz durumların oluşmasına yönelik istek dışı vurulur.

Halk hekimliği tedavilerinde kullanılan yumurta, vücudun yenilenmesine yardım eder. Yumurtanın kutsal mekân ile kesiştiği uygulamalarda onun bir adak nesnesi olduğu görülür. Ziyaret alanında istenilen bir şeye karşılık mekânda bırakılan yumurta ile bir yandan kutsalla iletişim kurulurken öte yandan yumurtada var olduğu düşünülen donanım kutsaldan talep edilir.

Bereket törenlerinde tohuma eşlik eden yumurta, tahılın verimli olması temennisinin bir tür dışavurumudur. Nevruz, Hıdırellez, paskalya gibi bahar bayramlarında ise doğanın canlanması, bir başka deyişle yeniden dirilişin macerası, yine yumurta ile anlatılır. Yumurta yeme, tokuşturma ve boyama gibi etkinliklerle insanoğlunun doğanın diriliş senfonisine eşlik etmesi sağlanır.

Yumurta kabukları “nazarlık” olarak kullanılır. Büyü yapılırken de bozulurken de yumurtanın gizem dolu yapısından istifade edilir. Çocuğun cinsiyetinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilen fal uygulamasında ikiye bölünmüş haşlanmış yumurtanın görünümüne bakılarak yorum yapılır. Gündelik yaşamda değerli bir besin kaynağı olan yumurtayla ilgili inanış ve uygulamalar, tavuk yumurtasının korunmasına dek uzanır. Sözüün özü; Türk halk kültüründe çeşitli kompozisyonlarla süslenmiş “yumurta” kültü, bedensel ve ruhsal yönlerin tamamlanması, eksikliklerin giderilmesi, elde olanların kaybedilmemesi, arzuların gerçekleştirilmesi; toprağın, evin ve her tür ürünün bereketinin artırılması ve şifa temennisıyla kullanılır.

Kaynakça

ARICI, Betül (2018). “Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi.

ASLAN, Mehmet Yusuf (2018). “Silvan (Diyarbakır)’da Halk Hekimliği, Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

ASLAN, Mehmet Gökhan (2011). “Kayseri İli Pınarbaşı İlçesindeki Avşar Köylerinde Türk Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi.

ATEŞ, Fatma (2019). *Mitolojiden Günümüze Yumurta*, Konya: Kömen Yayınları.

AYDINOĞLU, Burcu (2005). “Tire Merkezinde Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

BALCI, Fatih (2019). *Kuzey Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri ve Bunlara Bağlı İnanışlar*. İstanbul: Hiperlink Yayınevi.

BONNEFOY, Yves (1981). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

BORATAV, Pertev Naili (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

CAMPBELL, Joseph (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

CENGİZ, Alim Koray vd. (2016). “It is not just an Egg: Play, Influence and Power Among Arab Communities in Samandağ Hatay”, *Asos Journal*, C. 4, S.29, s. 295-313

ÇELİK, Adil (2020). *Kırgız Arkaik Destanları ve Mitoloji*. Çanakkale: Paradigma Akademi.

ÇETİN, Çulpan (2007). “Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar)”. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 43, s. 1-32

ÇIBLAK, Nilgün (2004). “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanıcı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Tubar* S. XV, s. 103-125.

ÇİNPOLAT, Salih (2009). “Karaçay Halk İnanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi (Tokat Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

DEMİR, Hasan (2006). “Ergani Folkloru”. Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

DURBİLMEZ, Bayram (2011) “Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar”, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, V. 3, N. p. 77-93.

ELİADE, Mircea (2001). *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Om Yayınevi.

ELİADE, Mircea (2009). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

ERİZ, Yasin (2018). “Horasan İlçesindeki Halk inanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Kars: Kafkas Üniversitesi.

EŞMELİ, İsmet (2015). *Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Gece Kitaplığı.

FRAZER, James George (2017). *Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri*. (Çev: Mehmet H. Doğan) İstanbul: YKY Yayınları.

GARDİN, Nanon vd. (2014). *Larousse Semboller Sözlüğü*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

- GİDER, Şenay (2009). “Halk Dindarlığının Bir Göstergesi Olarak Adak ve Ziyaret Fenomeni İstanbul Örneği”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- GÖNENÇ, Alpaslan (2011). “Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği”. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- GREEN, Nile (2006). “Ostrich Eggs and Peacock Feathers: Sacred Objects as Cultural Exchange between Christianity and Islam” *Al-Masāq*, 18:1, 27-78, DOI: 10.1080/09503110500222328
- GÜNEY AÇAR, Saliha (2015). “Erzurum’da Kadınla İlgili Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (2010). *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HELİMOĞLU YAVUZ, Muhsine (2017). *Diyarbakır Efsaneleri Derleme-İnceleme*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- IVANITS, Linda J. (1989). *Russian Folk Belief*. Routledge London and New York: Taylor&Francis Group.
- KABAK, Turgay (2011). “Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi.
- KABATAŞ, Feyzullah (2006). “Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- KALAFAT, Yaşar (2010). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- KALAFAT, Yaşar (2012). *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- KARABÜBER, Tuba (2017). “Tosya Halk inanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Çankırı: Karatekin Üniversitesi.
- KARAKAŞ, Rezan (2017). “Çermik ve Çüngüş Yöresi Üç Farklı Eğlence Geleneği (Oğlak Daveti, Kormışkan ve Cumalar)”, 8. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiri Kitabı, Müzik, Oyun ve Eğlence*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- KARAKAŞ, Rezan (2020a). *Güneydoğu Anadolu Halk İnanışları*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- KARAKAŞ, Rezan (2020b). “Kutsal Mekânlarda Tezahür Eden Geçiş Dönemi Ritüelleri (Dicle Bölümü)”. *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar-Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği* (ed. Bülent Akın). Çanakkale: Paradigma Yayınları.
- KARANFİL GÜLDEMİR, Münevver (2008). “Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları”. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- KAYA, Ali; AKOL, Kaya (2006). “Dicle İlçesi”. Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- KILIÇ, Salih (2012). “Sivas İli Ulaş İlçesi Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- KÜÇÜKBASMACI, Gülten (2020). “Melemşeye Ne Gerek/Bir Yumurtacık Gerek: Geleneksel Bilgi Bağlamında Yerel Bir Tören”, *Bilim İnsanı Dr. Mustafa Eski’ye Armağan Eğitime Adanmış Bir Ömür* (ed. Hüseyin Yolcu, Sibel Oğuz Haçat), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- LEACH, Maria (1950). *Standart Dictionary of Folklore Myhtology and Legends*. London: Funk and Wagnalls co.

MADİYAROVA, Svetlana (2017). “Karakalpak Türkleri Eski Halk İnançları”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

MAGAT, Margaret (2002). “Balut Fertilized Duck Eggs And Their RoleIn Filipino Culture”. *Western Folklore*. V. 61, N. 1, p. 63-96.

NAJAFOV, Akram (2019). “Azerbaycan Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necbettin Erbakan Üniversitesi.

NEWALL, Venetia (1967). “Easter Eggs”. *The Journal of American Folklore*. V. 80, N. 315 p. 3-32.

OBUZ, Leyla; OBUZ Muammer (1965). *Kalevala Fin Destanı*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.

ÖGEL, Bahaeddin (2003). *Türk Mitolojisi 1*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖNCÜL, Kürşat (2013). “Kars Örneğinde Halk Hekimliğinin Arkaik Unsurları”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* V. 8, N. 1, p. 2031-2035.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1977). *Türk Halk Bilimi*, Ankara: İş Bankası Yayınları.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1979). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Ankara: İş Bankası Yayınları.

SERDAROĞLU, Ömer Faruk (2018). “Merzifon ve Çevresinde Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

SEZMİŞ, Mehmet Emin (2018). “Kültürel Değişim Bağlamında Zile İlçesinde Türk Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi.

ŞİMŞEK, Ali (2013). “Manavgat Yöresi Halk İnanışları”. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

UÇAK, Salih (2007). “Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği”. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.

UYGUR, Hatice Kübra (2008). “Midyat Halk Kültürü Monografisi”. Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: <http://www.caglarerbek.com/2015/05/turklerde-yasam-agaci.html> (E. T.: 10.01.2021).

URL-2: <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/kazakistanin-gurur-kaynagi-bayterek-kulesi/5b2b889d01a30a23942b1977> (E. T.: 10.01.2021).

Kaynak Kişiler

K1: Nefiye Günde, 1997 doğumlu, üniversite öğrencisi, Batman/Beşiri

K2: Sabri Kırtak, 1990 doğumlu, üniversite mezunu, Batman/Kozluk

K3: Yunus Coşkun, 1988 doğumlu, üniversite mezunu, Türkçe öğretmeni, Mardin/Dargeçit/Kılavuz köyü

K4: Mahrjermal Esenova, 1985 doğumlu, üniversite öğrencisi, Türkmenistan/Aşkabat, 18.10.2019

- K5: Melek Uçar, 1992 doğumlu, üniversite mezunu, Diyarbakır
- K6: Tuba Aykal, 1993 doğumlu, üniversite mezunu, Diyarbakır/Bismil
- K7: Saadet Ayhan, 1966 doğumlu, okuryazar değil, Diyarbakır/Dicle
- K8: Osman Kavan, 1963 doğumlu, ilkokul mezunu, pazarcı, Mardin/Kızıltepe
- K9: Bahri Büküm, 1985 doğumlu, öğretmen, üniversite mezunu, Diyarbakır
- K10: Sabahat Ekin, 1962 doğumlu, ilkokul mezunu, kuaför, Siirt, 11.03.2020
- K11: Şamiran Özsabuncu, 1966 doğumlu, okuryazar, ev hanımı, Siirt, 12.03.2020
- K12: Rabia Özsabuncu, 1960 doğumlu, lise mezunu, kuaför, Siirt, 12.03.2020
- K13: Ayhan Gün, 1990 doğumlu, üniversite mezunu, öğretmen, Batman.
- K14: Kudret Yıldırım, 1933 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır. 02.03.2020
- K15: Naciye Bandoğlu, 1955 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Çermik/Diyarbakır, 20.12.2020
- K16: Meryem Şar, 1969 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Trabzon/Çarşıbaşı, 24.12.2020
- K17: N.T, 1959 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Mersin/Silifke 26.12.2020
- K18: Sultan Seyitoğlu, 1970 doğumlu, ortaokul mezunu, Mardin/Mazıdağı, 26.12.2020
- K19: Firdevs Yanık, 1945 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Muğla/ Akkaya, 27.12.2020
- K20: Facide Korkmaz, 1968 doğumlu, okuryazar, ev hanımı, Muğla/Köyceğiz/Çandır, 26.12.2020
- K21: Mehmet Miçooğulları, 1991 doğumlu, Türkçe öğretmeni, Hatay/Antakya 29.12.2020
- K22: H. T., 1948 doğumlu, ilkokul mezunu, emekli memur, Siirt
- K23: Mücahit Kumandaveren, 1973 doğumlu, üniversite mezunu, memur, Muş, 06.01.2021
- K24: Sıdika Yılmaz, 1966 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Bitlis, 06.01.2021
- K25: Nacide Başlak, 1970 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Van, 06.01.2021
- K26: Sebahat Ok, 1975 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Bitlis, 06.01.2021